TİB
TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ
AYLIK BÜLTENİ

TEMMUZ 1977
Sayı : 37

250 KURUŞ

İÇİNDEKİLER

TİB Adına Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Mehmet Tanju AKAD
Yönetim Yeri :
Karanfil Sok. 14/10
Kızılay - ANKARA
Basıldığı Yer :
Mert Matbaası - ANKARA

KAPİTALİZM, DEVREVİ EKONOMİK BUHRANLAR VE STAGFLASYON (1)

Marksist ekonomi politiğin temel ilgi alanlarından biri de, kapitalist ekonominin devrevi hareketleri ve özellikle de bu hareketlerin belirli bir safhası olan devrevi buhranlardır. Ancak bu yazının boyutları, Marksist devrevi buhran teorisinin ayrıntılı bir biçimde ele alınmasına elverişli değildir. Bu nedenle yazıda, yalnızca devrevi buhranların en genel özelliklerine ve temelinde yatan nedenlerine kısaca değinilerek, günümüzde emperyalist metropollerin en önde gelen sorunlarından biri olan stagflasyon sorunu incelenmeye çalışılacaktır.

Devrevi buhranlar kapitalist ekonominin işleyiş biçiminin ürünüdür ve katalizmin, özellikle sanayi kapitalizmi niteliğini kazanmasından beri gözlemlenen bir olgudur. Diğer bir deyişle, devrevi buhranlar kapitalizmin kaçınılmaz hastalığıdır ve kapitalizmin rekabetçi aşamasında olduğu kadar tekelci aşaması içinde sözkonusudur. (2) Çünkü, devrevi buhranların en geneldeki nedeni, üretim sürecinin giderek artan bir biçimde sosyalleşmesine karşılık, üretim araçlarının özel mülkiyeti ve bu temel üzerinde yükselen kapitalist ekonominin anarşik işleyişidir. Bu nedenle devrevi buhranlar tekelc. kapitalizm yani emperyalizm aşamasında da belirli aralıklarla, varlığını bütün somutluğuyla sürdürmektedir.

Kapitalist ekonominin anarşik işleyişi üretim araçlarının özel mülkiyeti ve

rekabetten kaynaklanır. Kapitalizmin gelişmesi kapitalist işletmelerin, üretim süreci yönünden birbirlerine giderek daha bağımlı hale gelmeleri sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu, üretim sürecinin sosyalleşmesinin bir görüntüsü olan işbölümünün giderek gelişmesinin ürünüdür. Yani kapitalist bir ekonomide, bir üretim birimindeki üretim sürecinin sürekliliği, büyük ölçüde, diğer üretim birimlerindeki üretim süreçlerinin sürekliliğine bağlıdır. Yani belirli bir işletmeler grubunda veya daha genel planda ele alınırsa herhangi bir sektördeki bir oluşum diğer işletme veya sektörleri güçlü bir şekilde etkileyebilir.

Kapitalist işletmeler üretim süreci yönünden birbirlerine böylesine bağımlı olmasına karşın, aralarındaki rekabet, onları bir yönüyle giderek birbirlerinden ayırır, bağımsızlaştırır. Bunun nedeni, kapitalist ekonomilerde, üretimin pazar için yapılması veya başka bir deyişle üretim düzeninin kapitalistlerin azami kâr elde etme kaygısı çerçevesinde belirlenmesidir. Yani toplumsal ölçekteki üretimin, toplumun ihtiyaçlarına uyumunun sağlanmasında bilinçli bir planlama sözkonusu değildir. Kapitalistler arasında, azami kâr kaygısından kaynaklanan rekabet, kapitalist bir ekonomide üretimin toplumsal ölçekte planlanmasını imkansız kılar. Gerçi, kapitalist işletmelerde, üretim sürecinin rasyonelleştirilmesine yönelik işletme içi planlar sözkonusudur, ama işletme içi planlama toplumsal ihtiyaçları karşılama değil, kapitalistlerin kârı azamileştirme güdüsü tarafından yönlendirilir. Ve bu nedenle, neyin ne kadar üretileceği ve kaynakların nasıl dağılacağı konusunda toplumsal üretim düzeyinde anarşik yapı varlığını sürdürür. (3) Kısaca özetlemek gerekirse, kapitalist ekonomilerde, işletmeler üretim süreci açısından birbirlerine giderek daha bağımlı hale gelirken, üretimin, kapitalistlerin kârlarını azamileştirme güdüsü tarafından belirleniyor olmasından kaynaklanan rekabet, işletmeleri diğer bir yönden giderek birbirinden ayırmakta, uzaklaştırmaktadır. İşte bu durum, bu anarşik yapı, bize kapitalist ekonomilerde aşırı üretim ve dolayısıyla ekonomik buhran olasılığının her zaman gündemde olduğunun ipuçlarını vermektedir.

Kapitalist ekonomilerde ekonomik buhran olasılığı ve bunun pazar için üretimin sonucu olan ekonomik mekanizmanın anarşik yapısından nasıl kaynaklandığı belli bir soyutlama düzeyinde şöyle açıklanabilir. Ürünlerin, tek tek, üreticiler tarafından birbirlerinden ayrı olarak pazarda satılmak veya diğer bir deyişle diğer metalarla değiştirilmek üzere üretildiği, basit meta üretimiyle sınırlı bir ekonomi düşünelim. (4) Bu üreticiler üretimi sürdürmeleri ve bireysel tüketim ihtiyaçlarını karşılamaları için gerekli metaları elde edebilmek için kendi ürünlerini, satmak, yani paraya çevirmek zorundadırlar. Bu süreç Meta-Para- Meta (M-P-M) şeklinde ifade edilebilir. Burda dikkat edilmesi gereken nokta, birbirinden bağımsız birçok üreticinin varlığı ve bu dolaşım sürecinin hepsi için geçerli olmasıdır. Üretici, ürettiği metaları satabilirse, sürecin birinci safhası yani M-P safhası tamamlanmış olur. Daha sonraki safha üreticinin elde ettiği parayı yeniden metaya (üretim ve bireysel tüketimi için gerekli metalara) çevirmesi şeklinde (yani P-M) olacaktır. Burdan da anlaşılabileceği gibi bir üretici için sürecin ilk safhası olan M-P safhası, diğer üreticinin P-M yani ikinci safhasıyla çakışacaktır. Ayni şekilde, sözkonusu üretici için P-M safhası yani ikinci safha, diğer

üreticinin M-P safhasıyla çakışacaktır. Bundan çıkan sonuç şudur. Sözkonusu sistemin düzgün işleyebilmesi için üreticilerin M-P safhası diğer başka üreticilerin P-M safhasıyla çakışmalı, yani birbirlerini tamamlayan alım-satım süreci eşzamanlı olarak gerçekleşmelidir. Aslında, M-P safhası ancak P-M safhasıyla çakışması sayesinde, diğer bir deyişle, üretilen mala talep olduğu ölçüde gerçeklik kazanabilir. (5) Birbirini tamamlayan bu iki safha eşzamanlı olarak gerçekleşmezse veya ikisi arasındaki zamansal ayrılık büyürse, bu, üretilen mallara, talep olmadığı yani bir üretim fazlasının varlığı anlamına gelir Bu durumda dolaşım sürecinde ortaya çıkan kesiklikler ekonomik buhranıda beraberinde getirir. Bu açıklamanın soyutlama düzeyi oldukça yüksektir ve örnek olarak alınan ekonomik yapı kapitalist ekonominin karmaşıklığına sahip değildir. Bu yüzden, bu soyutlamayla yapılan, yalnızca, pazar için üretimin geçerli olduğu bir ekonomide ekonomik buhran olasılığının açıklanmaya çalışılmasıdır. Bu soyut platformdaki olasılığın, gerçekliğe dönüşmesi yukarda örnek olarak alınan soyut ekonomik yapının özelliklerine ek olarak, birbirine bağlı bir dizi karmaşık ilişkiyi gerektirir. Bu da kapitalizmin gelişmişlik derecesine bağlıdır. Kapitalizmin gelişmesiyle, işletmeler ve daha genel planda sekzeyine bağlı olarak artan işletmelitörler arasında oluşan iş bölümü dürarası bağımlılık olgusuyla, kapitalistler arasındaki rekabetin yarattığı, işletmelerin birbirlerinden ayrılması olgusu arasındaki karşıtlık, kapitalist birikimi koşullandıran yasalarla, birleştiğinde ekonomik buhran olasılığı biraz daha somutluk kazanmaktadır Doğal olarak, kapitalist ekonomide metaların dolaşım süreci, yukardaki örnekte olduğu gibi, dolaysız ve basit değildir. Pazar mekanizmasının ve anarşik yapının gelişmesine bağlı olarak metaların dolaşım sürecide, giderek daha karmaşık bir yapıya sahip olur ve bu da ekonomik buhran olasılığını arttırır. Ekonomik buhranın en belirgin görüntüleri, üretilen mallara olan talebin ve fiyatların düşmesi, bunun sonucunda işletmelerin zincirleme olarak ya iflas etmeleri ya da üretimi kısmaları ve bunun sonucu olarak da, üretimin düşmesi ve işsizliğin yani yedek sanayi ordusunun nicelik olarak büyümesidir. Diğer bir deyişle, ekonomik buhran ekonomide genel bir durgunluk veya çöküntü anlamına gelir.

Kuşkusuz buraya kadar anlatılanlar, kapitalist ekonominin devreyi buhranlarının bütün karmaşıklığıyla açıklanması için yeterli değildir. Ancak daha öncede belirtildiği gibi yazının amacı da bu değildir. Yapılmaya çalışılan şey, devreyi buhranların nedenini ve en genel özelliklerini belirlemeye çalışmak ve stagflasyon olgusunu bu çerçeve içinde incelemeye çalışmaktır.

Kapitalizmin, emperyalizm aşamasında görülen en sarsıcı ve sonuçları açısından en önemli devrevi buhran, 1930 buhranıdır. 1930 buhranı burjuva iktisat teorisinde de önemli sayılabilecek değişikliklere yol açması açısından da önem taşır. J.M. Keynes öncesinde, burjuva iktisat teorisinde ekonominin hemen hep tam istihdam dengesinde olacağı, her arzın kendi

talebini yaratacağı (diğer bir deyişle aşırı üretim diye bir sorun olmayacağı), denge durumundan sapma halinde, ekonominin hiçbir dış etkenin müdahalesi olmadan, kendi otomatik mekanizmasıyla yeniden tam istihdam dengesine ulaşacağı genel olarak kabul edilirdi. (6)

1930 buhranının sonuçları burjuva iktisat teorisinde değişiklikler yaratarak, Keynes'in teorisini de beraberinde getirdi. Keynes'e göre ekonominin dengede olması, tam istihdam dengesinde olmasını gerektirmiyordu. Tam istihdam dengesine ulaşılabilmesi ona göre effektif talebin sürekli arttırılmasına bağlıydı. (7) Aslında Keynes'in sorunu 1930 bunalımının en gelirgin göstergesi, buhranın getirdiği ekonomik durgunluk ve çöküntünün ürünü olan atıl üretim kapasitesinin yeniden harekete geçirilmesiydi. Ona göre sözkonusu koşullarda, bunu gerçekleştirmenin tek yolu, o zamana değin hep iktisat teorisi dışında bırakılmış olan devletin ekonomiye müdahalesi yoluyla effektif talep yaratmaktır. Diğer bir deyişle, Keynes, buhrandan çıkısı devletin takip edeceği para ve maliye politikasının açık finansman yöntemiyle talep yaratmaya bağlıyordu. Yani devletin ekonomiye müdahalesiyle yaratılacak olan effektif talep, mevcut üretim kapasitesini yeniden harekete geçirecek ve bu, buhranın temel göstergelerinden biri olan işsizliğinde giderek azalmasını beraberinde getirecektir.

Keynes'le başlayan Keynesgil İktisat Teorisinin takip edilmesi gereken ekonomik politikaya ilişkin önerileri kabaca şöyle özetlenebilir. Ekonomi tam istihdam noktasında değilse, tam istihdama ulaşmak için takip edilecek politika açık finansman yoluyla talep yaratarak, ekonomik büyümeyi sağlamaktır. Ancak tam istihdam noktasında effektif talep, arzı aşarsa o zaman fiyatlar yükselecek ve ekonomide enflasyonist baskılar sözkonusu olacaktır. Bu durumda enflasyonu önliyerek ekonomiyi dengeye getirmenin yolu ise yine, devletin takip edeceği para ve maliye politikasıyla sağlanacak olan talebin kısıtlanmasıdır. Bu öneriler ve bu önerilerin üzerinde yükseldiği iktisat teorisiyle birlikte tekelci devlet kapitalizmi olgusu giderek daha fazla somutlaşmış oluyordu. (8) Diğer bir deyişle tekelci devlet kapitalizminin ekonomik teorisi burjuva iktisatçıları tarafından belirleniyordu.

Burjuva iktisatçıları, geliştirilen bu teorik çerçeveyle birlikte artık devrevi buhranların imkansız hale geldiğini savunmaya başlamışlardı. Ancak 1948-49, 1953-54, 1957-58, 1960-61, 1969-70 ve son olarak 1974-75 buhranları bu iddianın ne denli geçersiz olduğunun göstergeleri oldu.

Burjuva iktisat teorisinin getirdiği ekonomik politikaya ilişkin öneriler, mevcut düzenin yani kapitalist üretim ilişkilerinin aynen muhafazası varsayımına dayandığından, başka bir sonuç elde edilmesi de beklenemezdi. Ancak mevcut yapıda bazı kurumların eskiye göre giderek yeni işlevler edinmesi ve öneriler içinde yer alan bazı önlemler devreyi buhranların yapısında bazı değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Örneğin 1930 sonrası buhranlarında, buhran safhası 1930 buhranı ölçüsünde değildir

artık. Fakat aynı şekilde refah (boom) dönemleri de geride kalmıştır. Diğer bir deyişle devrevi hareketlerin safhalarında bazı değişiklikler ortaya çıkmış, fakat buhranlar burjuva iktisatçılarının ileri sürdükleri gibi ortadan kalkmamıştır. Devrevi buhranların oluşumunda göze çarpan diğer bir olguda birbirini takip eden devrevi buhranların arasındaki zamansal aralığın giderek daralması, yani devrevi buhranların daha sık aralıklarla oluşmaya başlamasıdır. Bunun temelinde yatan neden ise emperyalizmin genel bunalımının giderek derinleşmesidir.

Devrevi buhranların özelliklerindeki bu gelişimin burjuva iktisat teorisini tümüyle çıkmaza sokan bir diğer boyutu da stagflasyon olgusu oldu. Burjuva iktisatçıları 1960'larda başlayan ve 1974 buhranıyla giderek daha fazla somutluk kazanan stagflasyon olgusu karşısında tümüyle çaresiz kaldı ve bazıları, Keynesgil teorinin çöktüğünü ilan etmek zorunda kaldı. Çünkü stagflasyonla birlikte, teoride, aralarında ters bir ilişki olduğu öngörülen ve aynı anda olması hiç düşünülmemiş olan iki olgu (enflasyon ve işsizlik) yanyana geliyordu. Daha öncede belirtildiği gibi Keynes'e göre enflasyon, tam istihdam noktasında talebin, arzı aşması durumunun bir ürünüydü ve bu ancak devletin talebi kısıtlayıcı para ve maliye politikasıyla giderilebilirdi. Ancak özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra önde gelen emperyalist ülkelerde gözlenen gelişmeler, bu teoriyi doğrulamıyordu. Çünkü enflasyon, metropollerde artık süreklilik göstermeye başlamıştı. Diğer bir ilginç nokta da, sözkonusu ülkelerde ekonomi tam istihdam noktasından oldukça uzak olduğu halde enflasyonun süreklilik kazanmasıydı. Emperyalist ülkelerdeki bu gelişmeler burjuva iktisatçılarının, enflasyonun nedenlerini daha başka bir biçimde açıklamaya itti. Burjuva iktisatçıları arasında enflasyonu giderek ücretlerdeki artışa bağlama eğilimi yaygınlaşmaya başladı. Yani burjuva iktisatçılarına göre fiyat artışlarının temelinde ücretlerin ve dolayısıyla, maliyetlerin artması yatıyordu.

Emperyalist ülkelerin ekonomilerinde gözlenen ve giderek güç kazanan enflasyon eğilimiyle birlikte, burjuva iktisat teorisinde enflasyon ve işsizlik biri, diğerine tercih edilmesi gereken iki olumsuz olgu olarak ele alınmaya başlandı. Yani işsizlik sorununda kurtulmak isteniyorsa zorunlu olarak enflasyona katlanılacak, veya hutta, enflasyon istenmiyorsa bunun maliyeti işsizliğin giderek yaygınlaşması olacaktır. Bu düşünüş biçimini belirleyen, ise, yukarıda değinildiği gibi, fiyat artışlarının nedeninin ücret artışları olduğu varsayımdır.

A.W. Phillips adlı iktisatçı İngiltere için 1861-1951 dönemiyle ilgili olarak yaptığı bir araştırmayla, parasal ücret haddiyle işsizlik düzeyinin gelişimi arasında ters bir ilişki olduğunu ileri sürmüştür. Yani bu açıklamaya göre ücretler ve dolayısıyla fiyatlar arttıkça işsizlik oranı giderek düşecektir. Veya başka bir deyişle işsizlik oranının düşürülebilmesinin maliyeti yüksek fiyat artışları olacaktır. Bu konuyla ilgili diğer ampirik araştırmalar Phillips'in iddialarını tamamiyle doğrulamamış olmasına rağ-

men, yaygın bir şekilde benimsendi. Emperyalist ülke ekonomileri son zamanlarda, enflasyonla, işsizlik arasında varolduğu iddia edilen ters ilişki temeli üzerinde yükselen, ekonomi politikaları doğrultusunda yönlendirildi. Ancak bütün bu uygulamalara rağmen emperyalist ülkeler 1974-75 buhranından kendilerini kurtaramadılar. 1974-75 ekonomik buhranı kendini stagflasyon olarak gösterdi. Yani burjuva iktisatçılarının yaptığı açıklamaların tersine, ekonomide genel bir durgunluk ve işsizliğin yanında, fiyat artışları da sürekliliğini korudu. Emperyalist metropollerde, geçmişte görülen ekonomik buhranların tersine, bir yandan üretim düşerken, fiyatlar hızla artmaya devam etti.

Toptan Eşya Fiyatları Endeksi

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
ABD	100.0	103.3	107.9	122.0	145.0	158.4	165.7
İngiltere	100.0	109.0	114.8	123.2	152.0	188.7	219.6
Fransa	100.0	102.1	106.8	122.5	158.2	149.2	160.3
Almanya	100.0	104.3	107.0	114.1	129.4	135 5	140.8
İtalya	100.0	103.4	107.7	125.9	177.2	192.4	236.4
Japonya	100.0	99.2	100.0	115.9	152.2	156.8	165.4
Kanada	100.0	101.2	108.3	131.6	160.7	171.5	178.8

Sanayi Üretim Endeksi

	1970	1971	1972	1973	1974	1975
ABD	100.0	101.7	111.0	120.4	119.9	109.3
İngiltere	100.0	100.4	102.7	110.2	106.3	101.3
Fransa	100.0	106.0	114.0	120.0	123.0	112.0
Almanya	100.0	101.9	105.9	112.9	111.0	103.2
İtalya	100.0	99.9	104.2	114.3	119.5	108.5
Japonya	100.0	102.6	110.1	127.3	123.3	109.7
Kanada	100.0	105.4	112.8	122.9	126.6	120.6

International Financial Statistics Volume XXX No. 4 1977.

Yukarıdaki tablolar önde gelen emperyalist ülkelerdeki 1970'lerdeki fiyat artışları ve sanayi üretimindeki gelişmeleri göstermektedir. Toptan eşya fiyatları endeksi tablosundanda izlenebileceği gibi fiyatlar hemen her ülkede, giderek artan oranlarda yükselmiştir. Örneğin yukardaki endekslere göre fiyatlar 1973 yılında ABD'de % 13, İngiltere'de % 7.3, Japonya'da % 15.9 oranında, 1974 yılında ABD'de % 19, İngiltere'de % 23, Japonya'da % 31 oranında, 1975 yılında ise ABD'de % 9, İngiltere'de % 24, Japonya'da ise % 3 oranında artış göstermiştir. Diğer ülkelerdeki fiyat artışlarında, endekslerden izlenebileceği gibi bunlardan pek farklı değildir.

Fiyatlardaki bu artışa rağmen, üretimde de ya duraklamalar, ya da düşüşler gözlenmektedir. Örneğin ABD'de sanayi üretimi endeksi 1973'de

120.4'den 1974'de 119.9'a, 1975'de ise 109.3'e düşmüştür. Japonya'da ise üreitm endeksi 1973'de 127.3'den 1974 de 123.3, 1975'de ise 109.7'ye düşmüştür.

Burada burjuva iktisatçılarından üzerinde önemle durmaktan kendilerini alıkoyamadıkları nokta, fiyat artış oranlarının, daha önce gelişmiş kapitalist ülkelerde hiç görülmedik boyutlara ulaşmasıdır. % 10'a yaklaşan enflasyon hızları, daha önceleri burjuva iktisatçılarınca ürküntüyle karşılanırken, 1970'lerde enflasyon oranı bazı ülkelerde % 20'yi aşar duruma gelmiş, bir çoğunda ise % 10'u aşmıştır.

1974-75 ekonomik buhranının stagflasyon deyimiyle nitelenmesinin nedenlerinden biri de fiyatlar ve üretim düzeyinde beliren gelişmelerin yanısıra, işsizlik sorununun giderek büyüdüğünün gözlemlenmesidir. Aşağıdaki tablo, 1962-75 döneminde emperyalist metropollerdeki işsizlik oranlarının gelişmesini göstermektedir.

İşsizlik Oranları

	1962-72 ortalaması	1973	1974 4-çeyrek	1975 İlk yarı yıl	1975 son aylık ortalama
ABD	4.7	4.9	6.6	8.4	9.2
Japonya	1.2	1.3	1.7	1.7	1.7
Avustralya	1.5	1.5	3.6	4.2	4.5
Fransa	1.7	2.1	2.8	3.3	3.6
B. Almanya	1.0	1.3	3.6	4.6	4.7
İtalya	3.4	3.5	3.1	2.7	....
B. Bütanya	2.3	2.6	2.7	3.1	3.6
Danimarka	3.2	2.4	9.0	11.1	11.1

Aslında yukarıda verilen işsizlik oranlarını belirlemede kullanılan istatistik yöntemler gerçeğin tam olarak yansıtılmasını engelleyici bir niteliğe sahiptir. Bu nedenle, söz konusu verilere belli bir ihtiyat payı ile yaklaşılması gerekir. Gene de elde daha sağlıklı veri bulunmadığından ve en azından işsizlik konusundaki gelişmeleri belli bir ölçüde de olsa izlememizi mümkün kıldığından zorunlu olarak bu göstergeler kullanılmaktadır. Tablodan da izlenebileceği gibi 1974-1975 yılları hemen her gelişmiş kapitalist ülkede, işsizlik oranlarının en üst düzeye ulaştığı yıllar olmuştur. Diğer bir deyişle, 1974-75 yılları, emperyalist ülkelerde belli bir süredenberi devam eden eğilimlerin doruk noktasına ulaştığı yıllardır. Söz konusu eğilimler bir yandan fiyatlar artarken, diğer yandan işsizlik oranının giderek büyümesi ve üretimdeki artışın giderek yavaşlaması ve hatta gerilemesi şeklinde özetlenebilir. İşte stagflasyon deyimi de, sözü edilen bu olguların eş zamanlı olarak bir arada gözlenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, stragflasyonun son devrevi buhrana verilen isim ol-

duğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır.

Burjuva iktisadı, son devrevi buhranı, yukarıda belirlenmeye çalışılan sonuçlarını iki temel nedene bağlama eğilimi göstermektedir. Bunlardan birincisi petrol fiyatlarındaki artış, diğeri ise söz konusu ülkelerde izlenen yanlış ekonomik politikasıdır. Ancak bu tür açıklamalar geçerli değildir ve ekonomik buhranların temelindeki gerçek nedenleri görmemezlikten gelme çabasından ötede bir anlam ifade etmemektedir.

Aslında, buhranın atlatıldığı iddialarına karşın, enflasyon ve işsizlik sorunu kendisini 1976 yılında da hissettirmeye devam etmiştir. İktisatçıların sorunu hala tartışmaya devam etmeleri ve yapılan araştırmaların içeriklerinin hemen hep bu konuya yönelik oluşu bunun en belirgin göstergelerinden biridir. Yine aynı sorun, emperyalist ülkelerin zirve düzeyinde gerçekleştirdikleri toplantıların ilk gündem maddesi olmaya devam etmektedir. Diğer bir deyişle, stagflasyon olgusu, emparyalizmin giderek derinleşen sürekli bunalımına paralel olarak, burjuva iktisatçılarının önerileri ışığında alınan tüm tedbirlere rağmen, varlığını değişik ölçülerde de olsa sürdürmektedir. Bu durum, başka bir düzeyde, burjuva iktisat teorisinin açmazlarına yenilerinin eklenmesinide beraberinde getirmektedir.

NOTLAR :

1 — Stagflasyon : Stagflasyon deyimi durgunluk anlamına gelen «stagnant» kelimesi ile enflasyon kelimesinin birleştirilmesinden türetilmiş ve ekonomide durgunlukla enflasyonun bir arada bulunduğu durum için kullanılmaktadır.

2 — Burada dikkat edilmesi gereken nokta devrevi buhranlarla, genel ve sürekli bunalımın aynı şeyler olmadığıdır. Diğer bir deyişle devrevi buhranla, genel ve sürekli bunalım birbirine karıştırılmamalıdır. Devrevi buhranlar, ekonominin kapitalist işleyişinin ürünüdür ve bu nedenle kapitalizmin rekabetçi aşamasında olduğu kadar tekelci aşamasında da görülür. Çünkü tekelci kapitalizm yani emperyalizm aşamasında, değişen kapitalizmin özü yani kapitalist üretim ilişkileri değil, sermayenin yapısındaki özelliktir. Bu nedenle emperyalizme kapitalizm dışı bazı özellikler atfetmek yanlış olacaktır. Emperyalizm kapitalizmin bir aşamasıdır ve bu aşamanın iktisadi özünü belirleyen temel özellik, sermayenin kapitalist gelişmesinin doğal bir sonucu olarak giderek daha az ellerde toplanmasıdır. Emperyalizmin konuya ilişkin diğer bir özelliği de, sermayenin giderek tekelci bir nitelik kazanması sonucunda burjuvazinin devrimci niteliğini yitirerek gericileşmesidir. Bu olgu, tekelci aşamayla birlikte kapitalist üretim ilişkilerinin, üretici güçlerin alabildiğine gelişme olanağının önünde bir engel oluşturmasıyla somutlaşmaktadır. Ekonominin devrevi hareketleri ve bunun bir safhası olan buhranlar ekonominin kapitalist işleyişinin bir ürünüdür. Halbuki genel ve sürekli bunalım, sermayenin tekelci nitelik kazanmasıyla birlikte,

kârın azamileştirilmesi için, üretici güçlerin rekabet koşullarınca belirlenen gelişiminin bir zorunluluk olmaktan çıkmasıdır. Diğer bir deyişle, tekelci aşamayla birlikte - rekabetinde değişik boyutlar kazanmasıyla - üre görülür. Çünkü tekelci kapitalizm ya burjuvazi için zorunluluk olmaktan çıkması, genel ve sürekli bunalımın en temel nedenidir. İşte bu nedenle emperyalizm çürüyen ve canşekişen kapitalizmdir. Bu, emperyalizmin aynı zamanda, genel ve sürekli bunalım çağı olması şeklinde de ifade edilebilir.

3 — «Ekonomik Planlama ve Kapitalizm» TİB Aylık Bülteni Sayı 27

4 — Basit meta üretimi, kendi üretim araçlarına sahip olan, küçük üreticilerin, temel olarak kendi emek güçleriyle üretim yapmaları şeklinde tanımlanabilir.

5 — K. Marx, Capital, Cilt I, s. 115, Progress Publishers,

6 — Kapitalizmin hemen her zaman devrevi buhranlarla karşılaşma durumunda kalacağını Marx kapitalizmin ekonomi - politiğinin teorik çerçevesinde açıklamış, aynı konu daha sonra Lenin tarafından da ele alınarak «kapitalizmin kaçınılmaz hastalığı» olarak nitelendirilmişti.

7 — Efektif talep - Satın alma gücüne dönüşmüş talep.

8 — Tekelci devlet kapitalizmi değimiyle, genellikle ekonomik iktidarla siyasal iktidarın belli bir azınlığın, yani finans oligarşisinin elinde merkezileşmesi kastedilir. Tekelci devlet kapitalizminin belirleyici özelliği, tekellerin devlet kaynaklarıyla desteklenmesidir. Bu, devletin ekonomiye, tekelleri çeşitli yöntemlerle (kredi ve kaynak sağlayarak, devlet alımlarıyla talep yaratarak, altyapı tesisleriyle vs.) desteklenmesi amacıyla aktif bir biçimde müdahalesiyle sağlanır. Yani tekelci devlet kapitalizmiyle birlikte tekel kârı sömürüsü devlet aygıtıyla garanti altına alınır.

TEKELCİ SERMAYE ve VERGİLER

Haziran ayının ortalarında tekelci sermaye denilince akla gelenlerin en başında bulunan Vehbi Koç, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik duruma değinen bir konuşmasında şunları söyledi :

«Son zamanlarda Türkiye'de kaçakçılık, karaborsa, her şey alıp yürümüştür. Ancak polisiye tedbirlerle bunlar önlenemez. İktisadi bozuklukların önüne iktisadi kaidelerle geçilir. Ekonom bir küldür. Sanayinin % 50'si devlete, % 50'si özel sektöre aittir. Devlette olanların % 08'i zarardadır. İşin içine politikacılar giriyor. Yönetici işini öğrenirken görevden alınıp başkası geliyor. **Devlet sektörünün zararı ise vergi olarak özel sektöre ödetiliyor.** (Cumhuriyet, 19/6/1977).

Gerçekten de Türkiye'de «kaçakçılık, karaborsa, herşey alıp yürümüştür.» Ancak bunların Vehbi Koç'un simgesi durumunda bulunduğu dışa bağımlı tekelci sermayenin itici gücüyle gelişen çarpık kapitalizmin, tek amacın daha fazla kâr etmek olduğu düzenin ürünleri olduğu bilinmeli. Sanayinin yarı yarıya devlete ve özel sektöre ait olduğu ve de «Devlete olanların % 80'inin zararda» olduğu da doğru. Ne var ki Koç'un bundan sonra söyledikleri üstünde durmak gerek. Hele «Devlet sektörünün zarar ise vergi olarak özel sektöre ödetiliyor» lafı üzerine söylenecek çok şeyler var.

Devletin sahip olduğu sanayi kuruluşlarının büyük bölümünün zarar etmesinin nedeni Koç'un ileri sürdüğü gibi kötü işletmecilik yöntemleri uygulanması, iktisat işlerine politikacıların karışması vb. değil. Kamu ekonomik kuruluşlarının ürettikleri mal ve hizmetlerin niteliğine ve uygulanan fiyat politikasına bakmak bunların neden zarar ettiğini açıkça ortaya koyuyor. Kamu ekonomik kuruluşlarında üretilen mallar, büyük ölçüde özel sanayiinin kendi üretiminde kullandığı hammadde ya da ara malı niteliğindedir. Bu mallara uygulanan düşük fiyat politikası bu kuruluşların zarar etmelerinin başlıca nedenidir. Başka bir değişle devletin ürettiği mal ve hizmetlerde uğranılan zararlar, tekelci sanayi sermayesine ucuz girdi sağlamak için uygulanan politikanın doğal sonucudur.

Kamu ekonomik kuruluşlarının kısaca özetlenen bu işlevleri sonucunda ortaya çıkan açıkların üretime devam edilebilmesi için kapatılması gerekir. Açıkların finansmanı başlıca, devlet gelirlerinden ve Merkez Bankası kaynaklarından olmak üzere iki şekilde olmaktadır. Merkez Bankası kaynaklarından finansman, banknot emisyonunun artması, daha açık değişle, yeni para basılarak açıkların kapatılması anlamına gelmektedir. Kamu ekonomik kuruluşlarının üretimine bağlı olmaksızın, karşılıksız olarak piyasaya sürülen milyarlarca lira enflasyonun önemli nedenlerinden biridir. Enflasyondan kimin yararlanıp kimin zarar gördüğü ise işgüçlerini satarak geçinen ve gelirleri sabit olanlarla, üretim araçlarına sahip oldukları için

üretilen mallara da el koyarak fiyatlarını saptayanların durumları göz önüne alındığında açıkça ortaya çıkmaktadır. Kamu ekonomik kuruluşlarının zararlarının devlet gelirlerinden finansmanı durumunda ise Vehbi Koç «özel sektörü» (daha doğrusu tekelci sermayeyi) baş finansmancı olarak gösteriyor. Yani bizim verdiğimiz vergilerden sağlanan gelirlerle devlete ait kuruluşların zararları kapatılıyor bu zararları biz yükleniyoruz diyor. Şimdi kısaca bunlar ne denli doğru, vergileri kimler ödüyor, zararları kim yükleniyor sorularına cevap arıyalım

Devlet gelirlerinin yaklaşık dörtte üçü vergi gelirlerinden oluşmaktadır. Elde ediliş biçimi bakımından vergiler dolaylı ve dolaysız vergiler olarak ikiye ayrılır. Dolaylı vergiler, pazarda alınıp satılan mal ve hizmetler üzerine konulur, bunların fiyatları içinde mevcuttur. Mal ve hizmetler satın alındığında vergi de ödenmiş olur. Tüketim malları üzerine konulan dolaylı vergilerin hemen tümünü, (bu malların alıcıları hemen tümüyle emekçiler olduğundan) emekçiler öderler. Sermayecilerin kullandığı yatırım malları veya hammadde ve ara mallardaki dolaylı vergiler de, bunlar ister yurt içinde üretilmiş, isterse de ithal edilmiş olsun, sonuç olarak emekçi sınıflar tarafından yüklenilir. Çünkü, sermayeciler bu vergileri üretilen malların maliyetleri ve fiyatlarına ekleyerek bunları tüketen emekçi kitlelere aktarırlar.

Türkiye'de bu gün toplam vergi gelirlerinin % 54'ü dolaylı vergilerden oluşmaktadır. Dolaylı vergilerin niteliği üzerine yukarıda yapılan açıklamalardan sonra vergi gelirlerinin yarıdan çoğunun emekçi sınıf ve tabakalar tarafından sağlandığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Vergi gelirlerini oluşturan ikinci yarımı (dolaysız vergilerin) kimin tarafından ödendiği sorusuna gelince; dolaysız vergiler gelirden alınan vergiler ve servetten alınan vergiler olarak ikiye ayrılır. Gelirden alınan vergiler bu grubun tamamına yakın bir bölümünü oluşturmaktadır. Gelirden alınan vergiler katagorisi içinde ise gelir vergisi % 75-85 oranında pay almaktadır. Gelir vergisi tüm vergi gelirlerinin yaklaşık üçte birini oluşturur. Dolaysız vergilerin çok büyük bölümünü oluşturan gelir vergisini ödeyenlerin payları aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo : 1 — Gelir Vergisinin Ödeyenlere Göre Dağılımı (Milyon TL.)

Yıllar	Toplam Gelir Vergisi	Ücretlilerin Ödediği Gelir Vergisi	Sermayecilerin Ödediği Gelir Vergisi	Ücretlilerin Yüzde Payı
1963	2241	1267	974	56.5
1967	3979	2319	1660	58.3
1970	6597	4458	2139	67.6
1972	11673	7925	3738	67.9
1973	16071	11318	4753	70.0
1974	22406	15684	6722	70.0
1975	33000	23000	9900	70.0

Kaynak : DPT Raporları

Tablo'da 1963-75 yılları arasında maaş ve ücretlilerin gelir vergisi içerisindeki paylarının hızla arttığı açıkça görülmektedir. Vergileri kaynakta kesilen yani maaş ve ücretlerini vergisi kesildikten sonra alan emekçiler gelir vergisinin % 70'ini öderken; vergilerini beyanname suretiyle ödeyen sanayici, tüccar, serbest meslek sahiblerinin payları % 30'da kalmaktadır.

Ücretli ve dar gelirli emekçi sınıfların üstündeki vergi yükünün ne denli hızlı bir şekilde arttığı da aşağıdaki tablodan izlenebilir.

Tablo — II : Gelir Vergisi Ödeyen Gruplarda Kişi Başına Vergi (TL.)

	1970	1971	1972	1973	% artış
Yıllık Beyanname Verenler	4203	4765	6459	7265	73
Ticari Kazanç Elde Edenler	4174	4712	7065	7780	86
Serbest Meslek Sahipleri	6448	8084	6790	7289	13
Ücretliler, Maaşlılar	1122	1906	2036	3778	237

Kaynak : DPT **Çalışma Sorunları,** Ö.İ.K. Raporu.

Kişi başına düşen gelir vergisinin yıllara göre artışının en çok ücretli ve maaşlılardan gerçekleştiği görülmektedir. Dört yıl içinde sermayecilerin vergi artışı % 73-86 olurken, emekçilerin vergi artışı % 237 olmuştur.

Görüldüğü gibi dolaysız vergilerin de büyük bölümü çalışan sınıflarca ödenmektedir. Toplam vergilerin % 90'a yakını emekçilerce ödenirken sermayeciler ödedikleri küçük orandaki vergiyi de kendilerine tanınan çeşitli teşvik tedbirleriyle (gümrük muafiyeti, yatırım indirimi, vergi iadesi vb.) kat kat geri almaktadırlar.

Rakamlara dayanarak yapılan küçük bir incelemede bile görülüyor ki, Türkiye'de vergiyi çalışanlar ödemekte, böylece sermayecilerin kârını arttırmak için zarar eden Kamu Ekonomik Kuruluşlarının yükünü de sırtlanmaktadır. Vehbi Koç'un ve diğer tekelci sanayic'lerin her yıl Mart ayında gazetelerde milyonlarca lira vergi ödediklerinden dolayı **«vergi şampiyonları»** olarak ilan edilmeleri ve «devletin zararını da biz ödüyoruz» yalanları, kapitalist düzenin bir sonucu olan bu gerçeği gizleyemez.

GUATEMALA

Emperyalist - kapitalist sistem içerisinde geribıraktırılmış bir ülke olan Türkiye'nin ve sistemin bütünündeki ilişkiler mekanizmasının incelenmesi TİB'in temel amaçlarından bir tanesi olmuştur. Ancak sistem içerisindeki diğer ülkelerdeki yapıların ve özellikle de bu yapıların oluşumunda emperyalizm ile ilişkilerin incelenmesi sistemin bütün olarak kavranması açısından kuşkusuz önemlidir. TİB bundan böyle olanaklar ölçüsünde emperyalist - kapitalist sistem içerisindeki ülkeleri tek tek incelemek ve yayınlamak çabası içine girmiştir. Bu çerçevede ilk olarak Guatemala bu sayıda yer alıyor. Ülkelerin ince lenmesinde toplumsal oluşumun tarihsel gelişimi ve özellikle de emperyalizm ile ilişkilerin çeşitli dönemlerde aldığı biçimler ağırlık taşıyacaktır.

Bir ülkenin ekonomik - politik yapısının günümüzdeki özelliklerini yansıtabilmenin yolu elbette tarihsel bir süreç içerisinde ortaya çıkan yapısal değişimlerin ve bu değişimleri belirleyen etmenlerin doğru bir biçimde yansıtılmasından geçer. Bunun önkoşulu da, çeşitli olguların birbirleriyle çelişmeden formüle edilebileceği kavramlar sisteminin belirlediği bakış açısının seçilmesinde yatar. Bu kısa yazıda Guatemala'nın tüm yapısını gerekli bütünsellik içinde açıklayabildiğimizi iddia edemeyiz. Bunun nedenlerinden başta geleni elimizdeki kaynakların yetersizliğidir. Kaynakların yetersizliği kendini hem verilerle hem de çeşitli olguların kavranılmasında kullanılan sorunsalın bizimkinden farklı oluşunda kendini hissettirmektedir. Bundan ötürü kesin yargılarda bulunmaktan elden geldiğince kaçındık. Genelde Latin Amerika ülkelerinin bazı ortak yapısal gelişimleri konusunda tartışmaların hala sürmekte olması nedeniyle de yazıyı daha çok bugünkü koşullarda geçerliliğini koruyan metropol - geribıraktırılmış ülke ilişkilerinin önemli yanlarına değinmekle sınırlamayı tercih ettik.

Guatemala politik bağımsızlığını 1821'de kazanmıştır ama giderek derinleşen ekonomik bağımlılığı o günlerden beri sürmektedir. Birçok diğer Latin Amerika ülkesi gibi Guatemala da İspanyanın eski bir sömürgesidir. Bağımsızlık ülkeyi sömürülmekten kurtarmamış, tersine kısa bir sürede, farklı Avrupa ülkelerinin sömürmek için yarıştığı, bir boyutuyla tarım ürünleri kaynağı, öteki boyutuyla da pazar olma niteliğini koruyan bir ülke durumuna düşürmüştür.

Ülkede, emparyalizm dönemine girilmesiyle birlikte, yabancı tekelci sermaye önce tarımsal alanlarda ve demiryolu, liman gibi altyapı yatı-

rımlarında bulunmuş, daha sonraları yerli sermayedarlarla bütünleşmenin arttığı oranda sanayiye yönelmiştir.

Guatemala'nın sınıfsal yapısına bakıldığında hakim sınıfların içiçe geçtiği görülmektedir. Bundan, kökeni büyük toprak sahipliğinden gelen küçük bir azınlığın zaman içinde hem tefeci hem de tekelci sanayici ve tüccar hüviyetine büründüğü anlaşılmalıdır Yani ülkedeki mülk sahibi sınıfın kökeni büyük toprak sahipliğinden gelmektedir. Hakim sınıf tarihsel süreç içerisinde geleneksel toprak sahipliği konumunu yitirmemiş (tersine bu niteliği sermaye birikimi ve kaynak transferini mümkün kılmıştır) ve II. Dünya Savaş'ından önce ticarete, bu savaştan sonra da sanayiye yönelmesine yol açmıştır. Başka bir deyişle Guatemala'da toprak sahiplerinden bağımsız olarak gelişen bir ticaret burjuvazisi yoktur. Hakim sınıfın sanayiye yönelmesi ise dış dinamiklerce belirlenmiştir. Kapitalistleşme metropol ülkelerdeki sermaye birikimince belirlenmiş ve yukarıdan aşağıya inşa edilmiştir.

Bugün iktidarda olan hakim sömürücü azınlık ülkemizde olduğu gibi birbirinden ayrı ayrı olarak varlığını sürdüren çeşitli sınıfların zorunlu ittifakıyla değil başından beri zaten hakim durumda olan büyük toprak sahiplerinin kapitalistleşmesinin yanısıra hala toprak üzerindeki mülkiyetlerinin de sürmesinden ileri gelmektedir.

Ülkenin gelişimini belirleyen hakim ilişkinin kapitalizm olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü büyük toprak sahipleri emperyalizmle bütünleştikleri oranda tekelci sanayi kapitalistleridir de. Ancak çarpık bir biçimde gelişmekte olan kapitalizme rağmen kırsal kesimde feodal, hatta kömünal üretim ilişkileri de sürmektedir. Kuşkusuz bunun nedeni yoksul ve topraksız köylü ile hakim sınıf arasındaki çelişkilerin giderek keskinleşmesine de yol açan toprak sorunudur.

Özetlersek, ülkenin sınıfsal yapısını bir yanda kökeni büyük toprak sahipliğinden gelen ve her türlü üretim aracı mülkiyetini tekelinde bulundurán küçük bir azınlık, öte yanda da büyük bir bölümünün kırsal alanlarda, yüzyıllar boyunca hakim sınıfın baskısı altında yaşamlarını çok zor koşullar altında sürdürmeye mahkum edilmiş emekçi sınıf ve tabakalarından oluşmaktadır. Nüfusa oranları açısından bakıldığında mülk sahibi sınıf nüfusun ancak % 1.14'ünü, emekçi sınıflar ise % 81.8'ini oluşturmaktadır. Bu sınıfların yanısıra az sayıda küçük bağımsız çiftçiler, bürokratlar, öğretmenler, gazeteciler, esnaf, ulaşım ve diğer hizmetler yöneticileri ile serbest meslek sahiplerinden oluşan orta sınıflar ise nüfusun % 17'sini içermektedir. (1)

Gelir düzeyleri 1955'de ortalama olarak, yılda 500-1,022 guintal arasındadır. (2)

Bir guintal bir dolara eşdeğerdir. (3)

Tarım, sanayi, inşaat, hizmet... emekçilerinden oluşan emekçi sınıfların % 79.86'sı kırsal kesimde yoğunlaşmıştır. (4) Kırsal kesimde yaşayan emekçilerin çoğu az toprağa sahip olan ve yaşamlarını sürdürebilmek için büyük tarım işletmelerinde mevsimlik işçi olarak çalışma zorunluluğundaki geçimlik çiftçilerdir. «Colo-

nos» adı verilen kiracı çiftçiler ise emeklerinin karşılığı olarak tarım işletmelerindeki küçük toprakları işlemektedirler. İşçilerin asgari yövmiyeleri plantasyonlarda 0.8 quintal, sanayi ve hizmet sektörlerinde ortalama olarak 1.50 quintaldır. (5)

Kapitalistleşmenin yanısıra gelişen proleterleşme ise genel olarak kırsal kesimde gözlenmektedir.

Halbuki, 1962'de Uluslararası Çalışma Örgütünün tesbitlerine göre, «Guatemala'da insan haysiyetine yaraşır bir yaşam standardı için gerekli günlük harcamanın tutarı en az 2.75 quintaldır.» (6)

1944-54 döneminde orta sınıfların aydınlar diyebileceğimiz kesimi hakim sömürücü azınlığa karşı halkın yanında yer almış, öğretmen ve öğrenci dernekleri yoluyla geniş kitle örgütlerinde toplanmaya başlamışlardır. Hatta bazıları liderlik durumuna yükselerek toplumsal reformların yapılmasına öncülük etmişlerdir. Ancak 1954 karşı - devriminden sonra işçi-köylü örgütleriyle birlikte güçlenen kendi örgütleri (Üniversite Öğrencileri Birliği, Öğretmenler Sendikası gibi) ya prestij ve birliklerini kaybetmiş, ya da tamamen ortadan kaldırılmışlardır. (7)

Sınıfların İç Örgütleri

Guatemala'da en örgütlü sınıf hakim sömürücü azınlıktır. Bölgesel gruplaşmalar gösteren kahve üreticileri, ANACAFE (Ulusal Kahve Birliği, Asociacion Nacional del Café)'de birleşmişlerdir. Diğer tarımsal birlikler, pamuk ve şeker kamışı yetiştiricileri, şeker üreticileri, et ithalatçılarını,... içermektedir. Bütün bu üreticiler AGA (Genel Tarım Birliği, Asociacion General de Agricultores)'da biraraya gelmişlerdir. Toprak sahibi hakim azınlığın tabanını oluşturanların örgütü AGA ülkedeki en güçlü baskı grubudur.

Guatemula Kuzey Amerika Ticaret Odası (North American Chamber of Commerce of Guatemala) ve Ulusal Tüccarlar Birliği (Asociacion Nacional de Comerciantes)'ni de içeren Ticaret Odası (Cámara de Comercio), ilaç üreticileri, otomobil satış temsilcileri, Guatemala Ulaşım Birliği (Guatemalan Association of Transportation)'den oluşmaktadır.

Sanayi Odası (Cámara de Industria) endüstri şirketlerini temsil etmektedir. Sigorta ve bankacılarda Ulusal Kredi Kuruluşları Birliği (National Association of Credit Institutions)'nde toplanmışlardır. İlginç olan bu birliklerin üyelerinin çoğunun aynı zamanda AGA'nın da üyesi olmasıdır.

Ayrıca, CCIP (Özel Teşebbüs Koordinatörlük Komitesi, Coordinating Committee of Private Enterprise), Endüstriyel Üretkenliği Geliştirme Merkezi (Center for Development of Industrial Productivity) ve Amerika - Guatemala Enstitüsü (ABD - Guatemala kültür alışverişini sağlıyor) gibi birçok kuruluşu barındırmaktadır.

İçiçe geçmiş olan yerel, bölgesel ve ulusal düzeydeki bütün bu birliklerin koordinasyonu CACIF (Tarımsal Ticari, Sanayi ve Mali Birlikler Koordinatörlüğü, Coordinator of Agricultural, Commercial, Industrial and Financial Associations) adlı örgüt yapmaktadır. Örgüt olarak rolü, 1968 de olduğu gibi, şeker kamışı üreticileriyle şeker imalatçıları arasında çıkan fiyat ve kamış üretim miktarı an-

laşmazlıkları türünden iç çatışmaları uzlaştırmaktır. Ancak temelde ülkenin ekonomik yapısını tayin etme sürecinde örgütlü bir baskı grubunu oluşturmaktadır. (8)

Öte yandan bugün hakim sınıftan bağımsız bir hareket geliştiremeyen orta sınıfları kapsayan çeşitli örgütler, emekçi sınıfların sendika ve tarım birlikleri gibi örgütleriyle birlikte 1944'den sonra yeşermiş, ancak 1954 deki karşı - devrime kadar varlık gösterebilmişlerdir. 1944-54 döneminde kentlerde işçiler, öğretmenler ve öğrenciler sendika ve derneklerde örgütlenirken, kırsal kesimde yoksul ve ortakçı - kiracı durumundaki köylüler tarım birliklerinde toplanıyorlardı. Bugün ise ancak az sayıda Kuzey Amerikalı danışman ve eğitimciler tarafından yönlendirilen Amerikan tipi sendikalar varlık hakkına sahiptir.

Üretim Yapısı

Emperyalizmin 3. bunalım döneminde geribıraktırılmış ülkelerde çarpık-ta olsa giderek gelişen sanayileşme Guatemala'da da gözlenmektedir. Buna rağmen üretim yine de büyük ölçüde tarıma dayanmaktadır. Aşağıdaki tablo (tablo 1) ekonominin çeşitli sektörlerindeki gelişme hızlarını 1950-1964 dönemi için yansıtmaktadır. Özellikle 1960 - 1964 döneminde gelişmenin hızlandığı görülebilir. Bu dönemde tarım sektöründe de büyüme olmasına rağmen özellikle bankacılık, imalat, ulaşım, ticaret ve hizmetler kesiminde büyümenin ağırlık kazandığı izlenebilir. Ancak tarım ve sanayi kesimlerinin ağırlıklarının birbirlerine olan oranlarının değişmesi çok yavaş bir seyir izlemektedir.

Tablo — 1 : Sektörlere Göre Yıllık Büyüme Hızı

	1950-64	1950-60	1960-64
	%	%	%
1. Tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık	3.3	2.9	4.3
2. İmalat sanayi	5.9	4.4	9.8
3. Diğer sektörler	4.7	4.1	6.2
3.1 Madenler ve taşocakları	0.7	2.7	—4.1
3.2 İnşaat	0.9	—0.1	3.4
3.3 Elektrik, havagazı, su ve temizlik işleri	9.6	8.1	13.5
3.4 Taşımacılık, depolama, haberleşme	6.9	6.7	7.3
3.5 Toptan ve perakende ticaret	5.0	4.2	7.2
3.6 Bankacılık, sigorta ve taşınmaz mallar	7.9	5.3	14.7
3.7 Konut mülkiyeti	4.1	3.1	6.6
3.8 Özel hizmetler	4.8	4.9	4.3
3.9 Kamu ve savunma giderleri	2.8	4.3	—0.9
Gayri safi millî hasıla	4.5	3.8	6.1

Kaynak : R.N. Adams, **Crucifixion by Power** Texas, University of Texas Press, s. 150'den CIAP/277, Guatemala, 1966, s. 79.

Tablo : 2 Tarım Sektörünün Büyüme Hızı

	%
1963-70	5.0
1970	5.8
1971	7.1
1972	9.6
1973	7.3

Kaynak : «Economic and Social Progress in Latin America» Inter-American Development Bank Annual Report, 1974

Ne yazık ki tarımdaki bu gelişme temelde halkın ihtiyaçlarını karşılayacak besin ürünlerinde değil, ihracat ürünlerindedir. Bu ihracat ürünleri de büyük çiftliklerde yetiştirilmekte, yani hakim azınlığın kârlarını arttırmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Tablo 3'de yansıtılan toprak kullanımına bağlı olarak gelişen tarımsal ürün artışı durumu apaçık ortaya sermektedir. Bu veriler 1950-62 arasında toprak kullanımındaki artışın % 20-25'inin besin ürünleri alanında, % 77-283 arasındakinin ise ihraç ürünleri alanlarında olduğunu göstermektedir. Bir tek istisna vardır. Bu da United Fruit Şirketinin bazı tarımsal alanlardan çekilmesiyle birlikte muz yetiştirilen alanlardaki gelişmenin durmasıdır. (9)

Tablo — 3 : Toprak Kullanımının Bazı Ürünlere Göre Artışı, 1950-1962

	Bin Hektar (1950)	Mutlak Artış 1950-1962	Artış Oranı
İç tüketime ayrılan ürünler			
Mısır ve fasulye	5,365.0	117.1	%21.8
Buğday ve pirinç	45.0	0.4	0.9
Bahçe ürünleri ve patates	4.5	1.1	25.0
Ekime ayrılmış otlaklar	232.5	50.9	21.9
İhraç ürünleri			
Muz ve benzeri	20.5	—11.6	—56.8
Yağ üretiminde kullanılan bitkiler	4.2	4.8	115.0
Pamuk	1.6	47.2	283.5
Kahve, kauçuk, kakao, meyve	153.8	281.5	77.3
Şeker kamışı	15.4	12.3	79.6
Toplam Tarım Arazisi	2,056.8	50.3	2.4

Kaynak : R.N. Adams, **Crucifixion by Power,** Texas, University of Texas Press, ikinci baskı, 1973, s. 152'den Guatemala, Secrataria General del Consejo Nacional de Planification Economico, Situacıon del del Desarrollo Economico y Social de Guatemala, Guatemala Mayıs 1965, s. 113-114.

İhracata yönelik ürünlerin teşvik edilmesi özellikle pamuk üretiminde görülmektedir. Bunun nedenlerinden biri 1955'den sonra dünya kahve piyasasında ortaya çıkan durgunluğun döviz darlığına yol açmasıdır. Özellikle 1961'den sonra pamuk üretiminde büyük atılım olmuştur. Pamuk üretimindeki gelişmeyle birlikte pamuğun hammadde olarak kullanıldığı

sanayiler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Pamuk üretiminde gözlenen ilginç bir olgu, pamuğun işlendiği çeşitli işletmelerin bizzat pamuk üreten büyük toprak sahiplerinin biraraya gelmesiyle kurulmasıdır. Önemli başka bir olgu da, bu tür işletmelerin sahiplerinin yatırımlarını büyük ölçüde bankalardan aldıkları borçlara dayandırmalarıdır. Başka bir deyişle bu tür işletmeler kendi öz kaynaklarını yaratmada büyük bir güçlükle karşıkarşıyadır.

Ekonomide gözlenen gelişmeyle birlikte ulusal gelirde giderek artış olmasına rağmen gelirdeki artışa yol açan tarımsal üretim birimleri geçimlik çiftlikler değil, sanayi ve ihraç ekonomilerinin egemen olduğu büyük tarım birimleridir. Başka bir deyişle, 1950-64 dönemindeki gelişme küçük bir azınlığın ulusal gelirin zaman içinde daha fazlasına el koymasından başka bir işe yaramamıştır.

Tablo — 4 : Sektörlere göre Guatemala gayri safi millî hasılası (1960 fiatları ile milyon dolar)

	1960	1965	1960		1960-1965 ortalama büyüme hızı
Gayri safi millî hasıla	1,020.5	1,366.6	%100.0	%100.0	6.0
Çiftçilik	331.3	382.0	30.5	28.0	4.2
Madenler ve taşocakları	2.0	1.7	0.2	0.1	—3.2
Sanayi	129.6	197.1	12.7	14.4	8.8
İnşaat	21.4	25.2	2.1	1.8	3.3
Elektrik, havagazı	7.1	14.6	0.7	1.1	15.5
Ulaşım	49.0	71.9	4.8	5.3	8.0
Ticaret	281.7	389.9	27.6	28.5	6.7
Bankacılık, sigorta	15.3	29.6	1.5	2.2	14.1
Konut mülkiyeti	79.6	106.6	7.8	7.8	6.0
Kamu hizmetleri	61.2	71.3	6.0	5.2	3.1
Diğer hizmetler	62.3	76.7	6.1	5.6	4.2

Kaynak : R.N. Adams, **Crucifixion by Power,** Texas, University of Texas Press, İkinci baskı, 1973, s. 151'den United Nations, Economic Commission for Latin America, 1965.

Tablo — 5 : Tarım Sektörünün GSMH'ya Katkı Oranı

1960	% 30.3
1970	27.3
1971	27.7
1972	28.3
1973	28.2

Yukarıdaki tablolar da tarım sektörünün milli gelir içindeyi payının hala önemini koruduğunu açıkça göstermektedir.

Tablo — 6 : Sanayi Sektörünün GSMH'ye katkı oranı

1960	% 12.9
1970	15.8
1973	15.8

Sanayi kesimi payının gelişme ritminin de oldukça yavaş olduğu çarpık sanayileşmenin getirdiği bir özellik olarak gene söz konusu tablolarda bellidir.

Tarımsal üretimde genellikle makina kullanımı yaygın olmadığından, büyük miktarda işgücüne gerek duyulmaktadır. Bu yüzden «cuadrilleros» denilen mevsimlik işçiler olmadan Guatemala'da tarım ekonomisini sürdürmek imkansızdır. 1965-1966 yılları arasında mevsimlik işlerde çalışan göçebe ailelerin sayısı 200.000 ile 250.000 arasındadır. (10) Çocukların işçi olarak çalıştırılması yasalara göre yasak olmasına rağmen bu ailelerin tüm bireyleri çalışmaya katılır. Bu sayılara plantasyonlarda çalışan kiracı çiftçiler dahil değildir. Bu tür işgücü sömürge döneminden beri «habilitacion» denilen bir sistemle sağlanmaktadır. (11) Yani, iş karşılığında ödünç para veya mal, kredi olarak verilmekte ve köylünün çoğu bu yolla yarı-köle olarak çalıştırılmaktadır. Bu sistem farklı biçimlerde de olsa bugün de sürmekte ve ucuz işgücü sağlamaya yönelmektedir. Gerek sömürge gerekse yeni - sömürge döneminde ekonominin varlığını sürdürmesi için gerekli işgücü genellikle ülke nüfusunun yarısını oluşturan Maya kökenli köylülerden sağlanmaktadır. Geleneksel toplumsal yapılarına sıkı sıkı bağlı olan bu kesim toprak üzerindeki kollektif mülkiyeti sürdürmeye çalışmaktadır. Ancak emperyalistlerle bütünleşmiş olan hakim azınlık hem Maya topraklarını kendi kullanımlarına açmak hem de ucuz işgücü temin etmek için varolan yapıyı kırmaya uzun dönemdir çalışmaktadır.

Öte yandan, bugüne kadar toprak satın almayı kolaylaştıracak hiçbir kredi imkanı yaratılmamıştır. Söz sahibi bankalar yıllık ürüne göre kredi vermektedir, ancak uzun vadede ödenebilecek borç para vermemektedir Uzun vadeli kredi alınmasının bırakın geneldeki zorluğunu, geçimlik çiftçilerin böyle bir imkandan yararlanması zaten olanaksızdır.

Sözünü ettiğimiz sınaî gelişim enerji ve ulaşım olanaklarının kıtlığı nedeniyle yalnızca başkent ve diğer bazı şehirlerde yoğunlaşmıştır.

Çalışan nüfusun dağılımı hakkında elimizdeki veriler 1964 yılına aittir. Bu verilere göre nüfusun % 64.7'sı tarım, % 11.5'i sanayi, % 6.4'i ticaret, % 11.5'i hizmetler kesimindedir. Geri kalan nüfus ise ulaşım, madencilik, inşaat ve sağlık hizmetlerinde çalışmaktadır. (12)

Dış ticaret yapısına bakıldığında da ekonomik bağımlılık bütün çarpıcılığıyla kendini göstermektedir. Aşağıdaki tablodan da görülebileceği gibi dış ticaretin en büyük bölümünü giderek artan bir oranda ABD ile yapılan oluşturmaktadır.

Yukarıdaki veriler mamul mallar ihracatında görülen gelişmeyle birlikte imalat sanayinin geliştiğini yansıtırken, diğer yandan da mamul mallar ithalatındaki artışla gelişen sanayinin dışa bağımlılığını ve çarpıklığını göstermektedir.

Toprak Sorunu

Daha önce hakim sınıfın gücünün kaynağının toprak üzerindeki mülkiyeti olduğundan söz etmiştik. Bu yüzden toprak sorununu biraz daha ayrıntılı incelemek gerekmektedir. Toprak dağılımı en genel hatlarıyla iki farklı biçim göstermektedir: «Minifundio» ve «latifundio»lar. Minifundio 0.7

Tablo — 7 : Dış Ticaret Değeri (Milyon Dolar olarak)

	İhracat				İthalat			
	1970	**1971**	**1972**	**1973**	**1970**	**1971**	**1972**	**1973**
Toplam	290.19	283.04	326.09	435.48	284.17	302.92	323.85	430.70
Emperyalist Ülkeler	169.66	172.09	197.67	262.96	198.04	206.81	210.15	277.67
ABD	82.06	86.84	96.03	146.18	100.37	98.18	104.67	135.65
Japonya	19.88	19.49	26.91	24.75	29.31	32.22	28.24	43.03
Almanya	32.89	30.54	33.93	40.61	27.30	31.30	29.95	41.04

Kaynak : «Direction of Trade», International Monetary Fund Annual 1970-74.

Not : Aslında Guatemala'nın diğer birçok ülkeyle olan ticareti aynı kaynakta verilmiştir. Ancak ticaretin çok büyük bir bölümü emperyalist ülkelerle yapıldığından ve diğer ülkelerle yapılan ticaretin tek tek alındığında tutarının çok az olmasından ötürü onlara yer vermeyi gereksiz gördük.

Tablo : — İhracat ve İthalâtın Bileşimi :

	1960 - 1961	1970 - 1971
A) İhracat Ürünleri Bileşimi		
Besinler	% 83.0	% 58.5
Tarımsal hammaddeler	11.2	13.6
Mineraller	1.6	—
Diğer	4.2	27.9
B) İthalat Ürünleri Bileşimi		
Besinler	% 11.1	% 8.9
Tarımsal hammaddeler	2.5	3.6
Yakıt	10.1	3.6
Minarel	0.3	0.3
Diğer maddeler	76.1	83.6

Kaynak : «Economic and Social Progress in Latin America», Inter-American Development Bank Annual Report, 1974.

hektardan daha küçük, latifundio ise 900 hektardan daha büyük olan çiftliklere verilen genel addır. (13) Minifundio'lar ortalama bir aileyi geçindirmeye yetmeyecek ölçüde küçük çiftliklerdir. Genellikle aile reisi asgari geçimini sağlamak için dışarda da çalışmak zorundadır. Yüksek alanlarda yaşayan bir ailenin temel gıdası (bazen de tek gıdası) olan mısıra gereksiniminin haftada yaklaşık 45 kg. olduğu düşünülecek olursa, köylülerin nasıl bir hayat yaşadığı bir yılda yaklaşık 2400 kg. eden ürünün ancak 2.2 hektarlık araziden elde edilebileceği gerçeğinden kolayca anlaşılabilir.

Tablo 9'da da görülebileceği gibi minifundio niteliğindeki toprakların kullanım oranı % 80-95'dir. Yani aşağı yukarı tümü kullanılmaktadır. Halbuki büyük toprak sahipleri ellerindeki toprakların ancak küçük bir bölümünü kullanmakatdır.

Tablo — 9 : Aile Sayısı ve Kullanıma Göre Toprak Dağılımı (hektar olarak)

Çiftlik tipi	Toplam alan	Kullanılan	Kullanılmayan	Kullanılamayan
Mikro	28,575	27,125	—	1,450
Bir aileden az	504,556	400,503	74,010	30,043
Aile	500,830	250,498	205,647	44,685
Orta büyüklükte	1,167,552	574,996	502,701	89,835
Büyük	1,519,339	433,239	922,175	163,925
Toplam	3,720,832	1,686,361	1,704,533	329,938

Not : Aile ölçeğinden kastedilen sözkonusu sayıda ailenin geçimini sağlayabilmesi anlamındadır. Listedeki ilk iki tip çiftlik minifundio, son ikisi ise latifundio'dur.

Kaynak : Thomas ve Marjorie Melville, **Guatemala**, New York, 1971, s. 298

Minifundio'lar toplam çiftlik sayısının % 88.4'ünü, toplam tarım arazisinin ise % 14.3'ünü oluşturmaktadır. Latifundio tipi çiftlikler ise toplam çiftlik sayısının % 2.1'ini kapsarken, tarım arazisinin % 72.2'sini içermektedir. (14)

Tablo — 10 : Büyüklüğe Göre Çiftlik Sayısı, Alanı ve Toptan Tarım Arazisine Oranı

Çiftlik	Sayısı	Oranı	Alanı	Oranı	Ortalama büyüklük
Mikro	74,270	%21.3	28,575	% 0.8	0.4 hektar
Bir aileden az	233,800	67.1	504,556	13.5	2.2
Aile	33,040	9.5	500,830	13.5	15.2
Orta büyüklükte	7,060	2.0	1,167,532	31.4	165.4
Büyük	520	0.1	1,519,339	40.8	2,921.9
Toplam	348,690	100.0	3,720,832	100.0	

Kaynak : a.g.e., s. 229.

Gerçek durum ise tablolardaki sayılardan daha da kötüdür. Köylülerin işlemeye zorlandıkları topraklar büyük toprak sahiplerince hiçbir zaman el sürülmeyecek ölçüde işlenmesi zor topraklardır. Bu tür topraklar genellikle eğimin % 60'dan daha fazla olduğu yörelerdedir. Bu gibi toprakları ekip biçen köylülerin mısır tarlalarından düşüp öldükleri çok yaygın söylentilerdendir. Köylülerin bu bölgelerde kalmak zorunda olmalarının tek nedeni toprağın belli bir azınlığın elinde toplanmış olmasıdır.

1944 - 1954 döneminde iktidara gelen ilerici unsurlar için en önemli sorun toprak üzerindeki mevcut yapının kırılmasıydı. Amaçlanan toprak reformu ana hatlarıyla : kullanılmayan veya az topraklı köylünün feodal ilişki çerçevesinde sömürüldüğü alanlardaki toprakları köylüye dağıtmak, tarımda kapitalist anlamda işletmeciliği yerleştirmek, işgücünün kullanımında kapitalist ilişkileri egemen kılmak ve

tarım teknolojisini geliştirmektir.

Bunları gerçekleştirmeyi engelleyen özellikleri şöyle sıralıyorlardı :

1. Yalnızca ihtiyaçları için üretim yapan Maya komünleri,

2. Yaygın tefecilik,

3. İşgücünün büyük bir bölümünün tarımda kullanılması nedeniyle ulusal ekonominin geliştirilmesini engelleyen işgücü açığı,

4. Toprağın önemli bir bölümünün kullanılmadığı büyük çiftlikler. (Özellikle vurgulanan bu tür çiftliklerde tarımda kullanılan yöntemler çok ilkeldi. Ne gübre, ne yüksek verimli tohum, ne de modern makinalar kullanılıyordu.)

Bu tür çiftlikler (latifundio)'in sahipleri geçimlik çiftçilere topraklarının bir kısmını kiralıyorlardı. Karşılığını da ya emek-rant ya da ürün rant olarak topluyorlardı. Bazen de verdikleri borç para karşılığında köylünün ürettiği ürünleri çok düşük fiyatlarla satın alıyorlardı.

Ancak bu toprak reformu karşısında büyük toprak sahiplerinin (özellikle ülke nüfusunun sahip olduğu toprağın % 50'sinden daha fazlasına sahip olan, yani tek başına en büyük toprağa ve bir sürü imtiyaza sahip olan, United Fruit Şirketi) direnişi kısa zamanda güçlendi. Bir ölçüde uygulamaya konulan toprak reforumuyla birlikte köylü ve işçilerin de giderek örgütlenmesi hakim sınıfın komploları karşısında uzun süre dayanamadı ve 1954 yılında ABD'nin açıkça işe karışmasıyla gelişen askeri bir darbeyle iktidar hakim sınıfın ve emperyalistlerin güdümüyle ilerici demokrat unsurlardan temizlendi. Daha sonra da toprak sahibi hakim azınlık reformu yozlaştırıp rafa kaldırdı.

Ülkedeki Yabancı Ekonomik Faaliyetler

Guatemala tarihi boyunca yabancı sermayenin at oynattığı bir ülke olmaktan kurtulamamıştır. Ancak sermayenin çıkarlarının hedef ve niteliği zaman içerisinde değişmiştir. 1821'de, bağımsızlık verildiğinde, Guatemala İspanya'nın sömürgesi olmaktan kurtulmuştur ama, bundan sonraki elli yıllık bir dönemde farklı kapitalist ülkelerin sömürmek için yarıştığı bir ülke olmuştur. Bu dönemde, başı çeken kapitalist ülke İngiltere'dir. 19. yüzyılın sonlarındaki rekabetçilikten tekelciliğe geçiş dönemi boyunca kahve üretimindeki hızlı artışla birlikte Avrupa'nın, özellikle Almanya'nın çıkarlar güç kazanmıştır. Ancak bütün bu dönem süresince Texas ve Meksika Kaliforniyası yönünde yayılan ABD sermayesi de giderek önemli duruma gelmiştir.

1914 yılında, 1.046.236 quintal değerinde olan toplam kahve üretiminin hemen hemen yarısı yabancı sermayeye, toplamın üçte biri ise Alman sermayesine aittir. 1935-36 mevsiminde üretilen kahvenin yaklaşık 1.162.000 quintal tutarındaki toplam ihracının % 64'ü Alman, % 18'i Kuzey Amerika, % 7'si Hollanda, % 5'i Guatemala, % 4'ü ise İngiliz firmalarınca yapılmıştır. Bu tarihlere gelindiğinde üretimin aşağı yukarı yarısı ile dış ticaretin % 95'i yabancı sermayenin eline geçmiştir. (15) Alman sermayesinin tarımdaki çıkarları özellikle kahve üretilen bölgelerde yoğunlaşmıştır. II. dünya savaşının son bulmasıyla Alman ticari egemenliği sona ermiş ve

toria en el desarollo economico de Guatemala), **Economia.** No. 15, 1968, s. 56.

(11) Melville a.g.e., s. 19.

(12) R.N. Adams, **Crucifixion by Power,** Texas, University of Texas Press, İkinci baskı, 1973, s. 154.

(13) Thomas ve Marjorie Melville, **Guatemala,** New York, The Free Press, 1971, s. 297'den Comite Interamericano de Desarrollo Agricola, **Tenencia de la tierray desarrollo socio-economico del sector agricola : Guatemala,** Washington. D. C. : Pan American Union, 1965.

(14) Melville a.g.e., s. 298.

(15) R.N. Adams, **Crumlfixion by Power,** Texas, University of Texas Press, İkinci baskı, 1973, s. 138'den Chester Llyod Jones, **Guatemala, Past and Present,** s. 207 - 208.

(16) Adams a.g.e., s. 140'dan Samuel Pizer and Frederick Cutler, **U. S. Business Investments,** Foreign Countries · A Supplement to the Survey Current Business, s. 99.

(17) Adams a.g.e., s. 141.

(18) Thomas ve Morjorie Melville, **Guatemala,** New York, The Free Press, 1971, s. 276'dan **The World Almanac,** 1970, s. 165.

(19) Melville a.g.e., s. 27.

(20) Melville a.g.e., s. 276-277'den Sheldon L. Schreiberg, (The U.S. Private Investor and the Central Americaen Common Market), **Studies in Law and Economic Development,** Cilt 1, No. 2, Eylül 1966, s. 140.

(21) Melville a.g.e., s. 277.

(22) Melville a.g.e., s. 277'den Sheldon L. Schreiberg,...

(23) Melville a.g.e., s. 278.

(24) Melville a.g.e., s. 284.

(25) Melville a.g.e., s. 286.

Tüm İktisatçılar Birliği olarak yayınlarımızla ilgili iki yeni kararımızı iletmek istiyoruz. Bunlardan birincisi TİB Resimli İşçi Dizisi ile ilgili. Dizi bundan böyle Resimli Eğitim Dizisi adı altında yayınlanmaya devam edecek. Resimli Eğitim Dizisi'nden bundan sonra ilk elde yayınlanacak brosürler ise «Ekonomik - Demokratik Mücadele», «Emperyalizm» ve «Toplu Sözleşmeler» konularını içeriyor.

Diğer bir kararımız ise bültenin fiyatı ile ilgili. Artan maliyetler karşılığında okurların bülten fiyatının 2.50 TL.ye çıkmasını hoş karşılayacaklarını umuyoruz. Ayrıca bültenin yıllık abonesi de 24 TL. den 30 TL'ye cıkmıştır. Elbette bu Temmuz 1977'den itıbaren başlayacak aboneleri kapsıyor.

Öte yandan diğer diziden ilk elde çıkacak kitaplar ise «Emperyalizmin Çukurova'ya Girişi» ve «Türkiye'de Holdingler» konularını içeriyor.

Gön : TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİGİ
AYLIK BÜLTENİ
Karanfil Sok, 14/10 Kızılay - Ankara

ADRES :

artık ABD çıkarları çok büyük ölçüde güçlenmiştir. Savaş süresince varlığını sürdüren hava üsleri nedeniyle ABD Guatemala'da belli bir sayıda askeri personel bulundurmuş, FBI'la işbirliği yapan Guatemala yönetimi Alman işadamlarının, toprak sahipleri ve görevlilerinin hapsedilmesinde bütünüyle ABD'nin yanında yer almıştır. 1944-54 devrimi yöneticileri büyümekte olan ABD kontrolüne karşı çıkmaya çalışmışlarsa da 1954 karşı devrimiyle birlikte emperyalistlerin (Özellikle ABD'nin) denetimi giderek artmıştır. Tablo Tablo 11 : Resmi olmayan verilere göre ABD yatırımlarının toplam sayısını göstermektedir.

Tablo — 11 : Guatemala'da Varlığını Sürdürmekte Olan ABD Firmaları :

Kuruluş tarihi	Sayıları
1885	1
1900 - 1904	3
1905 - 1909	2
1910 - 1914	5
1915 - 1919	0
1920 - 1924	4
1925 - 1929	3
1930 - 1934	3
1935 - 1939	4
1940 - 1944	4
1945 - 1949	9
1950 - 1954	8
1955 - 1959	32
1960 - 1964	28

Kaynak : U.S. Agency for International Development, Industry Division, **U.S. Business Directory for Guatemala**, April 1, 1964.

Yatırımların gerçek tutarı hakkında kesin veri elde etmek olanak dışı bulunduğundan, bu sayılar Guatemala'daki yabancı sermaye yatırımlarını çok kaba bir biçimde yansıtmaktadır. Başka bir kaynağa göre 1946'nın sonuna doğru, Guatemala'da 21 önemli ABD yatırımı vardı ve bunların tutarı 90 milyon dolar civarındaydı. 1946'dan 1950'ye kadar bunlara 5 milyon tutarında 8 yatırım daha eklendi. 1950 - 57 arasında ise ülkedeki ABD sermayesi 21 işletmenin daha faaliyete geçmesiyle birlikte 11 milyon dolar artı. (16) Tablo 11 diğer önemli bilgileri içermese de, karşı-devrim döneminde olağanüstü derecede artan yatırımları yansıtması açısından ilginçtiir.

Tablo 12 yatırımların niteliğine biraz daha ışık tutmaktadır. **1955 öncesinde ABD sermayesi bütünüyle sahip olduğu yatırımları tercih etmesine rağmen 1955'den sonra, yavaş fakat kararlı bir biçimde, Guatemala hakim azınlığıyla ortak yatırımlara girişmeyi açıkça tercih etmiştir.**

Bunun sonucunda büyük toprak sahibi, Guatemala hakim sınıfı güçlenirken küçük toprak sahipleri büyük ekonomik tehditlerle karşı karşıya kalmıştır.

ABD'nin Guatemala'da ticari ve sanayi sektörün yanısıra daha bir çok alanda çıkarları sözkonusudur. Özellikle kırsal alanlarda faaliyet gösteren ABD güdümlü kuruluşlarının sayısı 52'dir. Yalnızca 1965'de bu kuruluşlarla ilgili ABD personeli 500'den fazladır ve 5 milyon dolarlık bir mali girişimi kapsamaktadır. (17) ABD sermayesinin çıkarları çeşitli yollarla yapılan askeri, teknik ve ekonomik yardımlar adı altında giderek yoğunlaşan ve artan bir biçimde kendini hissettirmektedir.

Bu arada ABD ekonomik faaliyetlerinden en uzun geçmişi olan United Fruit Şirketinın ülkeye nasıl girdiğinden

Tablo — 12 : Guatemala'daki Şirketlerin Mülkiyete Göre Dağılımı

ABD KÖKENLİ :				
Şirketler	**1885-1944**	**1945-1954**	**1955-1964**	**Toplam**
		Kuruluş Dönemleri		
Bütünüyle ABD sermayesine ait olanlar	13	3	18	34
ABD sermayesine bağlı veya onun tarafından kontrol edilenler	4	2	15	21
ABD lisansıyla çalışan şirketler	1	0	2	3
GUATEMALILARIN SAHİP OLDUKLARI :				
Bütünüyle sahip oldukları	3	3	10	16
Bir kısmına sahip oldukları	5	3	14	22

Kaynak : a.g.e.,

söz etmeden geçmeyelim. 1906'da Guatemala hükümeti, bu şirkete ülkeyi baştan başa katedecek ve ancak üçte ikisi bitmiş olan tren yolunu tamamlama hakkını verdi. Hattın bitmesiyle de tren yolunun tümünün mülkiyeti şirkete geçti. Ayrıca bu şirketin temsilcisi durumunda olan kişiye de kendisinin seçeceği 78 bin dönümlük çok verimli tarım arazisi hediye edildi. Bu tarihlerden sonra da United Fruit Şirketi Guatemala'daki sömürüsünü katmerleştirerek, ülkede ABD sermayesinin ve hakim azınlığın savunuculuğunu üstlenerek hertürlü ilerici girişimi baltalamakta birinci rolü oynadı.

Emperyalizmle İlişkiler

Daha öncede söz ettiğimiz gibi, Guatemala yüzyılın başından beri farklı emperyalist ülkelerin, belirli sürelerde, hakimiyet alanına girmiştir. Ancak II. dünya savaşından beri özellikle ABD'nin ülke üzerinde hakimiyet kurarak Guatemala'yı yeni sömürgesi haline getirdiğini görebiliriz. Aslında ABD'nin yıllardır, Orta Amerika'da önemli çıkarları sözkonusu olmuştur. Guatemala da bu çıkarların yöneldiği Orta Amerika'nın kalbi sayılabilir. ABD özellikle denizlerde de askeri bir güç olmasından sonra Orta Amerika'da saldırgan bir tutum izlemeye başlamıştır. 1900'den beri ABD'nin giriştiği «28 askeri operasyon»un 18'i Orta Amerika ve Karaibler ülkelerine yönelik saldırılardır. (18) Bu toplam Arbenz'in düşürülmesi ve Domuzlar Körfezi çıkartması gibi CIA projelerini içermemektedir. Bu çıkarların odak noktasını, açıktır ki, başkan T. Roosevelt'in güttüğü destek politikasıyla gelişen bağımsızlık hareketinin 1903'de Panama'nın Kolombiya'dan ayrılmasıyla ortaya çıkan Panama Kanalı oluşturmaktadır. (19)

ABD kaynaklı değerlendirmelerin, bu çıkarlar konusundaki yorumları ilginçtir.

«O günden beri Orta Amerika'nın ABD yatırımları için küçük fakat kârlı bir pazar olduğu ıspatlanmıştır.

Orta Amerika, dünyada ABD yatırımlarını çeken ilk önemli bölgelerden biri olmuştur. İlk yatırımcılar, madenci-

lik ve demiryollarıyla ilgilenmişlerdir. Daha sonra, tarım sektörüne (özellikle muz) büyük yatırımlar yapılmıştır I. dünya savaşından sonra bunlara havacılık, ticaret, sigorta, bankacılık ve imalat alanlarındaki yatırımlar eklenmiştir. Ticaret bakanlığının hesaplarına göre, 1963'ün sonunda, Orta Amerika'daki ABD özel sektör yatırımlarının toplam birikmiş değeri 375 milyon dolar, pazar değeri ise 1 milyar dolardan biraz fazladır.» (20)

1960'da Orta Amerika Ortak Pazarının kurulmasıyla, bölgedeki ABD sermayesinin kârlılık bekleyişleri yoğunlaşmıştır. Peter Grace şirketinin Guatemala'da büyük tarım işletmeleri vardır ve bunlara besin elde etme donanımları da eklenmiştir. Üç makyaj malzemesi üreten ABD firması da bu ülkede faaliyet göstermektedir. Ayrıca, yakın zamanlarda inşa edilen iki petrol rafinerisini 13 milyon dolardan fazla yatırımla iki söz sahibi ABD firması gerçekleştirmiştir. Foremost Şirketi ülkedeki süt, tereyağ, peynir ve dondurma üretiminde ve parekende pazarlamasında sözsahibi en büyük şirkettir. İzabol bölgesinde madencilik için International Nickel Şirketi 70 milyon dolar yatırmış, Monsanto Chemical ise Alta Verapaz'da sülfür yataklarını işletmektedir. Geçen beş yıl içinde Orta Amerika'da faaliyete başlayan bütün ABD ilaç firmaları Guatemala'da toplanmıştır. United Fruit Şirketi Pasifik Okyanusu sahilindeki topraklarını giderek elden çıkarmasına rağmen ülkenin orta bölgelerinde yeni alanları üretime açmaktadır. (21)

1970'lerde 100 ABD şirketinden oluşan tüm bu yatırımcılar tek istekte bulunmaktaydı istikrar;

«Önemli kriter, demokrasi değil politik istikrardır. ABD yatırımcısını soyut politik teori ilgilendirmemektedir. Bizim politikamıza yakın veya bizden daha sağda olan bir yönetim kabul edilebilir. Somoza ailesinin hakimiyetindeki Nikaragua'da gözlenen 35 yıllık etkileyici ekonomik ve politik istikrar, sanayici müteşebbislerin kazançları için kesin bir göstergedir. Geçen yıl, Guatemala diğer pazar ortaklarına göre, ülkeye çektiği yatırım sayısında bir yavaşlamayla karşılaşmıştır. Bu düşüşün en önemli nedeni, yaygın bir biçimde basına da yansıyan yönetimdeki kararsızlık ve gerilla faaliyetleridir.» (22)

Öte yandan bir ABD askeri mensubunun geri bıraktırılmış ülkelerle ilişkileri hakkındaki düşünceleri de ilginçtir. Eylül 1968'de, General William Westmoreland, Rio de Janerio'da ki Amerikan orduları VIII. Konferansında şunları söylemiştir :

«Bu çağrıyı kabul ettiğim için çok memnunum. Çünkü bugün Güneydoğu Asya'da gelişmekte olan türdeki tehditlerin hizmet ettiğimiz ülke ve kişilere de yönelik olduğunu, belki askeri mensuplar olarak biz, kamu hizmetinde olan diğer uzmanlardan, çok daha fazla farkındayız. Biliyoruz ki, Güney Vietnam bir komünist labaratuarıdır. Eğer «Ulusal kurtuluş» maskesi altındaki saldırı orada başarıya ulaşırsa, bu ihraç edilmeye de hazır olacaktır.» (23)

Bu politika emperyalizmin ve yerli ortaklarının Guatemala'da da sahnelediklerinin iç yüzünün aydınlanmasına ışık tutmaktadır. Emperyalizm ve ortağı büyük toprak sahiplerinden oluşan Guatemala hakim sınıfına karşı

mücadele etmekte olan gerillaların susturulması için hakim azınlık ABD'den askeri yardım görmektedir. Ayrıca ülkede Vietnam'da «tecrübe» kazanmış ABD gizli servis elemanları de gerilla liderlerinin «avlanmasında» yönetime büyük ölçüde yardımcı olmaktadır (!)

Birçok geri bıraktırılmış ülkede olduğu gibi, Guatemala askeri mensuplarının ve polisinin de bir kısmı ABD'de eğitilmektedir. Pentagonun verdiği sayılara göre, 1962'den beri ABD Guatemala'ya yılda 1-3 milyon arasında. 1967'de ise 2.2 milyon dolar askeri yardım yapmıştır. 1967'de sivil yardım adı altında verilen 3 milyon dolarlık bağışın 625 bin doları polis kuvvetlerinin eğitimi ve malzeme ihtiyacı içindir. Bu sayılara ABD büyük elçisi Mein'in, 1967'de, verdiği 1.5 milyon dolar değerindeki helikopterler dahil değildir. Ayrıca Mariscos ve İzabol'da ABD görevlilerinin de bulunduğu kontr gerilla üsleri vardır.

1969 Ekiminde, Nixon'un «yeni» Latin Amerika politikasını açıklayan demecinden de anlaşılacağı gibi, «ABD yönetimi, «özgürlüklerin lekelenmesini, adeletin inkarını, hakların ihlalini» çoğunluğu sömüren azınlığın adına yapıldığı sürece kabul etmektedir. Eğer diktatörlük soldaysa ve bu diktatörlük yoksul çoğunluğun adınaysa, böyle bir yönetim ABD iş çevrelerinin sömürüye dayanan kurumlarına karşı olacağı için, ABD bunu hoş görmeyecektir. (24) Emperyalizm ve onunla bütünleşmiş Guatemala hakim azınlığına karşı ezilen halkın gelecekte nasıl bir cevap vereceğini aşağıda ki alıntı çok iyi ifade etmektedir.

«Peki, Kolomb öncesi atalarından daha kötü durumda olan Mayalar ve yoksullaşan Ladinolar, hükümetleri ve ABD için ne düşünmektedirler? Eğer «iki, üç, daha fazla Vietnam» yaratmaya hazır değillerse, (gerillaların yürüttüğü) bugünkü mücadeleyi yararsız bulabilirler. Ama kim bilebilir ki, bir gün Guatemala ikinci bir Viet nam olmasın?». (25)

NOTLAR :

(1) Thomas ve Marjorie Melville, **Guatemala,** New York, The Free Press, 1971, s. I'den Richard Adams ve diğerleri, **Social Change in Latin America Today,** New York, Vintage Books, 1960, s. 240.

(2) Melville a.g.e., s. 2'den Monteforte Toledo, Mario, **Guatemala, Mongorafia Sociologica,** México : Instituto de investigaciones Sociales de la Universidad Autonoma de México, 1959 s. 587 - 592.

(3) Melville a.g.e., s. 8.

(4) Melville a.g.e., s. 3.

(5), (6) Melville a.g.e., s. 4.

(7) Melville a.g.e., s. 7.

(8) Melville a.g.e., s. 5-6.

(9) R.N. Adams, **Crucifixion by Power,** Texas, University of Texas Press, İkinci baskı, 1973, s. 153.

(10) Thomas ve Marjorie Melville, **Guatemala,** New York, The Pree Press, 1971, s. 19'dan Lester Schmid, (El Papel de la mano de obra migra-